

כב. היחס להוכחות של ספר היצירה (כה-כז)

וְזֶה (=הראיות שהובאו לעיל בדבר אחדות הבורא מתוך הטבע) מִמָּה שְׁאִינוּ מְסַפִּיק (כדי לשכנע),
אם מִפְּנֵי שֶׁהַמְּבַקֵּשׁ עִמָּק מְשִׁישׁוֹ, אוּ מִפְּנֵי שֶׁדַּעַתָּנוּ (להוכיח זאת בשכלנו) קְצָרָה, אוּ מִפְּנֵי
שְׁנֵי הַדְּבָרִים יַחַד²⁶⁷.

וְעַל כֵּגוֹן זֶה²⁶⁸ חִקְרוּ הַפִּילוֹסוֹפִים (כיצד מאלוה אחד בא הריבוי בנמצאים), וְהִבִּיאָם מְחַקְקִים
אֶל (המסקנה) שֶׁהָאֶחָד לֹא יִתְהַוֶּה מִמֶּנּוּ אֶלָּא אֶחָד, וְ(לכן) הַנִּיחוּ מִצִּיאוֹת מְלֶאֶךְ קְרוֹב
שֶׁשֶׁפַע מִן הַמְּצוּי הָרֵאשׁוֹן (=האלוה), וְאַחַר כֵּן אָמְרוּ שֶׁזֶה הַמְּלֶאֶךְ יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי תְכוּנוֹת:
אֶחָת מֵהֶן - יְדִיעַתוֹ אֶת מִצִּיאוֹתוֹ בְּעֶצְמוֹתוֹ, וְהָאַחֶרֶת - יְדִיעַתוֹ שִׁישׁ לוֹ עֲלֶה (=סיבה).

הערות - ילמד ענויים דרכו

267 מו"נ א, לא: "דע, כי יש מושאי השגה אשר בכוחו וטבעו של השכל האנושי להשיגם, אך יש במציאות נמצאים ודברים אשר אין בשום פנים בטבעו להשיגם, אף לא בעקיפין, אלא שערי השגתם שתומים בעדו. יש במציאות דברים שהשכל משיג מהם היבט אחד ואינו יודע היבטים אחרים... פרטי המין (של בני האדם) שונים לגביהן זה מזה שונים רב, ואף זה ברור וגלוי לבעלי החכמה, עד כדי כך שאדם אחד יקיש עניין מסוים בעצמו מתוך עיונו, ואדם אחר לא יוכל להבין אותו עניין לעולם, אפילו מסבירים לו זאת בכל ביטוי ובכל משל. תארך התקופה אשר תארך, דעתו לא תחדור לעניין בשום פנים. אך גם אותו הבדל אינו ללא סוף, אלא בלי ספק יש לשכל האנושי גבול, אשר שם הוא נעצר... אך יש דברים אשר האדם מרגיש שתשוקתו להשיגם בדעתו גדולה... על אודות דברים אלה מרובות הדעות, מתגלעת מחלוקת בין המעיינים, וספקות מתעוררים... שכל אחד חושב שהוא מצא דרך לדעת בה את המהות האמיתית של הדבר. אך אין בכוחו של השכל האנושי להביא הוכחה מופתית לכך. כי כל דבר הידוע על סמך הוכחה מופתית - אין לגביו מחלוקת... דברים אלה, שנתעוררה לגביהם מבוכה, רבים מאוד בעניינים המטפיסיים, מעטים בעניינים הפיסיקליים, ונעדרים בעניינים מתמטיים."

באשר לסכנת התשוקה להשיג מה שלא ניתן להשיג - עיין באיגרת לתלמיד שהרמב"ם חשב בתחילה שתשוקת תלמידו לדעת גדולה מיכולותיו השכליות: "אמרתי: שמא תשוקתו מרובה מהשגתו". ועיין במו"נ א, לב-לד שהרמב"ם מאריך בעניין ההרס של השכל כאשר הוא מנסה להשיג מה שאין ביכולתו להשיג (ושבזה טעה אלישע בן אבויה) והדרישה לדעת לעצור כאשר העניין למעלה מכוּחך (ובאופן זה הלך רבי עקיבא), ולא לרוץ לחכמה זו לפני הזמן.

ועיין במו"נ א, לד שמנה הרמב"ם חמש סיבות שלא ללמד מי שאינו מוכן לכך: א. קושי העניין עצמו; ב. קוצר הדעת של כל בני האדם בצעירותם; ג. להשגת העניין דרושות הכנות רבות על מנת להבין את הדברים. וכן המהירות מובילה אותו להגיע לסתירות לפני שיש לו יכולת לפותרן; ד. הצורך במזג רגוע וביכולות מידותיות נעלות; ה. העיסוקים הגופניים שאינם מאפשרים פניות. ועיין בחלק א פרק ב שהרמב"ם תקף את השואל בכך שמעיין בפרקי התורה הראשונים במהירות וללא עיון וברור. וכן בפרק ה: "ואל יחליט על פי הדעה הראשונה העולה על לבו".

268 כפי שהוסבר לעיל, אין זו אותה שאלה של ספר יצירה. הוא בא להסביר היכן בעולם הרוחני מצאנו את הצדדים השונים שיש בעולם הגשמי, כי קיימת התאמה בין העולמות. אולם הפילוסופים התקשו כיצד מהאלוה שהוא אחד יוצר הריבוי בעולם, וזאת מתוך תפיסת הקדמות, שהעולם משתלשל מהאלוה ממילא, באופן מוכרח. אך המאמין שהעולם נברא ברצון ה', לא חייבת להיות התאמה בין עצמות ה' לבין הופעתו בבריאה. ובכלל השאלות על עצמות ה' חוטאות בהגשמה שהרי אין לנו השגה לא בו ולא באחדותו.

מסלול 1: יום א לפרשת בשלה

מסלול 2: יום ג לפרשת בא

וּלְפִיכֶךָ הִתְחַיְבוּ מִמֶּנּוּ שְׁנֵי דְבָרִים: מְלֶאֶךְ (מידיעתו שיש לו עילה) וְגִלְגַל כּוֹכְבֵי הַשָּׁבֶת (מידיעתו את עצמו). וְזֶה (=המלאך השני) גַּם כֵּן, בְּמֵה שֶׁהַשְּׁכִיל מִן הָרָאוּן - הִתְחַיְבוּ מִמֶּנּוּ מְלֶאֶךְ שְׁנֵי, וּבְמֵה שֶׁהַשְּׁכִיל מְעַצְמוֹתוֹ - הִתְחַיְבוּ מִמֶּנּוּ גִלְגַל שְׁבִתָּאִי. וְכֵן (הלאה אחת עשרה מדרגות) עַד הִירַח וְכֵן עַד הַשָּׁכֵל הַפּוֹעֵל (שאינו לו גלגל).

וּכְבָר קִבְלוּ בְנֵי הָאָדָם (דבר) זֶה וְהִתְפַּתּוּ (להאמין) לוֹ, עַד שֶׁאָמְרוּ שֶׁהוּא מוֹפֵת (=מוכח בהוכחות שכליות העומדות בחכמת ההיסק), מִפְּנֵי שִׁחַס לְפִילוֹסוֹפֵי יוֹן²⁶⁹.

וְזֹאת טַעֲנָה (=תיאוריה לא מוכחת) בְּלִבָּד (ש)אֵינָה מְסַפִּיקָה (=משכנעת), וַיֵּשׁ לְהִקְשׁוֹת עָלֶיהָ בְּכִמְהָ פְּנִים (=בחינות)²⁷⁰.

הערות - ילמד ענוים דרכו

269 גם הרמב"ם במו"נ ב, כב-כד תקף את דברי אריסטו בעניין זה, וסיכם: "סיכום הוא שכל מה שאמר אריסטו על כל הנמצא אשר למן סמוך לגלגל הירח ועד מרכז הארץ, נכון הוא בלי ספק. לא יסטה ממנו אלא מי שלא הבינו... אבל כל מה שדן בו אריסטו מגלגל הירח ומעלה, כל זה מעין אינטואיציה והשערה, למעט קצת דברים. כל שכן מה שהוא אומר על סדר השכלים וכמה הדעות המטפיסיות שהוא מאמין בהן, שיש מהן אבסורדים חמורים וקלקולים גדולים הגלויים וברורים לכל האומות, והפצת דעות רעות שאין לו לגביהן הוכחה מופתית...

חוזר אני על מה שאמרתי קודם: כל מה שאמר אריסטו לגבי מה שמתחת לירח - בהיגיון נאמר. אלה דברים שעילתם ידועה והם מתחייבים זה מזה... אך אין האדם יודע דבר מכל מה שבשמים... זאת היא האמת. כי אנו מנועים מן הנתונים הדרושים להסקת מסקנות לגבי השמים... ולהוגיע את המחשבות במה שאין הן מגיעות להשיג ואין להן כלי להגיע אליו - הרי זה פגם שאדם נולד עמו או מין שיגיעו. נעצור אפוא במקום שאליו היכולת מגיעה ונשאיר את מה שאין להשיגו בהיגיון למי שבא אליו השפע האלוהי הגדול, כך שראוי להגיד על אודותיו 'פה אל פה אדבר בו'.

ויש להעיר שהרמב"ם בהל' יסודי התורה ג-ד קיבל את המבנה הפיזיקלי והאסטרונומי שצייר אריסטו, כיוון שאין הוא סותר את יסודות האמונה וחידוש העולם, ודחה רק את אופן ההיווצרות שצייר אריסטו על פי שיטת הקדמות. אולם הרמב"ם לא כתב זאת כדי לקדש את המבנה הזה אלא כדי לקיים מצוות אהבת ה' ויראתו (עיי' שם ב,א) מתוך לימוד מדעי הטבע כפי שהיו ידועים באותו הדור. [ולכאורה יש להקשות שבמו"נ ב,יא הרמב"ם למד ממבנה זה שאין היגיון לומר שהשכלים הנבדלים והגלגלים נבראו בשביל האדם, שהרי האדם נוצר משיירים של שיירים מהשפע האלוהי. ועל פי זה שם ג, יג-יד דחה את הסברה שכל הבריאה נבראה לצורך האדם. וכבר העיר על כך ר"י בעל עקדת יצחק בשער ה שהמבנה הזה נובע משיטת הקדמות, אבל לפי אמונת החידוש אפשר שהכל נברא שלא על דרך ההשתלשלות שהאחרון פחות יותר במעלה. אולם הרמב"ם כבר תירץ דבריו שם (ב,ו) שאנו חלוקים על אריסטו בשאלה אם העולם קדום או מחדש, אך לא חלוקים שהעולם נברא בהשתלשלות וירידת העולמות, וכן הוא בקבלה. כלומר הרמב"ם קיבל את עקרון ההשתלשלות לא בגלל אריסטו אלא בלי קשר לאריסטו. והטעם שקבע שתכלית כל דבר היא למען עצמו ולא בשביל האדם, כיוון שיש לכך מקור גם בפנימיות ש"כל פעל ה' למענהו", היינו שכל נמצא בבריאה מבטא הנהגה אלוהית מסוימת ובעבורה הוא נברא. ועיי' בשלושת טעמים לשאלת תכלית הבריאה שסיכם הרמח"ל בפתחי חכמה ודעת, ותראה שאו"א דא"ח, ואכמ"ל.]

270 וכעין זה במאמר ה,יד: "וְלָקְחָם בְּהִתְחַלּוֹת - דְּעוֹת הַמִּשְׁטוֹת בְּשָׁכֵל וְהַשָּׁכֵל מִשְׁטָה בְּהֵן, כְּנִתְנֵם טַעַם לְסֻבּוֹב הַגִּלְגַל שֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ שְׁלֵמוֹת הַחֶסֶד לּוֹ, שִׁיְהִי מוֹל כֹּל צֶד (=שיהיה פונה לכל כיוון), וּמְאֻחַר שְׁלֵא יִתְכַן זֶה תְּמִיד וְלִכֹּל חֶלֶק, יְבַקֵּשׁוּ בְּדֶרֶךְ בּוֹא זֶה אַחַר זֶה. וְכִהְשַׁעְרָתָם בְּשִׁפְעֵים הַשּׁוֹפְעִים

מסלול 1: יום א לפרשת בשלח
מסלול 2: יום ג לפרשת בא

אחד מהם: למה נעצר השפיע הזה, האם לקצר ידו של הראשון?
 ועוד יאמר: למה לא התחייב מהשפלת שבתאי (הגלגל השני, שיש מעליו שני שכלים וגלגל אחד) את מה ששמעליו (=מלאך וגלגל) דבר אחד, ומהשפלתו את המלאך הראשון (שמעל המלאך שהשפיעו) דבר אחר (ומהשכלת עצמו דבר אחר), ויהיו הנאצלים משבתאי ארבעה!
 ומאין לנו שמי שהשפיל את עצמותו יחייב ממנו גלגל, ומי שהשפיל את הראשון יחייב ממנו מלאך? וכאשר (=וכמו ש) טען ארסטו שהוא משפיל את עצמותו - ראוי שיתבע שינבע ממנו גלגל, ואם (=וכן כש) טען (אריסטו) ש(כש) הוא משיג את המצוי הראשון - שינבע ממנו מלאך!

ואמנם הזכרתי לך אלה ההתחלות (=עקרונות אמוניים) כדי שלא תבהילך הפילוסופיה, ותחשב שאם תלך אחריה תמצא מנוח לנפשך במופת הגמור²⁷¹. אלא התחלותיהם (=העקרונות האמוניים) בלן הן ממה שאין מחיבו שכל ולא מדיקו הקש. ועוד, כי אין הספקה בין שנים מהם, אם לא בין המקבלים אשר מקבלים ממורה אחד (שאו הם בני סיעה אחת), אם אמפדוקלס או פיתגורס או ארסטו או אפלטון, וזולתם הרבה, שאין אחד מהם מסכים עם חברו²⁷².

הערות - ילמד עניים דרכו

מהראשון יתעלה (=האלוה), ואין התחייב מהידיעה (של המלאך העליון שמושפע מהאלוה) בראשון (=ידיעתו את האלוה שמעליו, התחייב שיושפע) מלאך ומהידיעה בעצמו (=ידיעת עצמו, התחייב שיושפע) גלגל, והדרגו עד אחת עשרה מדרגות (של מלאכים), וצמדו השפיעים אצל השכל הפועל (הוא הדרגה האחת עשרה) ולא התחייב ממנו לא גלגל ולא מלאך. ודברים שהם מניחים את הדעת פחות מספר יצירה.

271 וכן הוא במאמר היד: "וזה מה שהייתי מפחד אודותיך! מהפתי ונמוחת הנפש בדעותיהם! שאחר שהתאמת מהם המופת בחכמות ה'למודיות' (=מתמטיקה) וב(תורת ה)הגיון, בטחו הנפשות בכל מה שאמרוהו בטבע (=פיזיקה) ובמה שאחר הטבע (=מטפיזיקה), ונחשב שכל מה שאמרוהו - מופת (=מוכח). והאם לא תטיל ספק..."

272 וכן הוא במאמר היד: ואין מחלוקת בין שני אנשים בחכמות ה'הן (כגון במתמטיקה). (ולעומת זאת) כמעט שאין הספקה בין שני אנשים במה שהשתדלו אחר זה בדעות במה שאחר הטבע (=מדע האלוהות), ואף בהרבה מהטבע (=פיזיקה). ואם מצאת חבורה מסכימה לדעה אחת, אין זה לחקירה (=בעקבות חקירה) ומסקנה שעמדו עליה דעותיהם, אלא שהם סיעת אחד המדברים (=תלמידי אחד מהפילוסופים), המקבלים ממנו, כסיעת פיתגורס וסיעת אמפדוקלס וסיעת ארסטו וסיעת אפלטון... " הרמב"ם במו"נ א, לא מוסיף שמלבד דקות העניין וחוסר היכולת של השכל האנושי לדעת נושאים אלו, ישנם גורמים נוספים - מידותיים - למחלוקות בין הפילוסופים: "אלכסנדר מאפרודיסיאס אמר שסיבות המחלוקת בדברים הן שלוש: האחת - אהבת השלטון וההשתלטות, המונעות את האדם מן האמת כפי שהיא. השנייה - דקות הדבר המושג בעצמו, עומקו וקושי השגתו. והשלישית - בורותו של המשיג ואי יכולתו להשיג מה שאפשר להשיג. כך ציין אלכסנדר. בזמנינו יש סיבה רביעית... ההרגל והחינוך, כי לאדם בטבעו אהבה ונטייה אל מה שהוא מורגל אליו... גם בשל הסיבה הזאת עיוור האדם מלהשיג את האמיתות והוא נוטה אל מה שהוא מורגל אליו... " פעמים רבות חכם מציג דברים כמחלטים והם אינם מחלטים. מחלוקות נובעות מחוסר כנות של הלומד, אם בגלל מידות רעות או חינוך והרגלים. וכן כתב גם במו"נ ב, טו: "מה שעורר אותי להגיד דברים אלה הוא שאחורני

כו

אמר הכוזרי: ומה הצרך לאותיות הו"י (שהביא ספר יצירה והסביר כיצד נוצר הריבוי), או למלאך וגלגל (שהביאו הפילוסופים) וזולת זה, עם ההודאה²⁷³ ברצון²⁷⁴ ובחדוש, ושה' ברא את הדברים הרבים במספרם בכת אחת²⁷⁵ למיניהם, כמו שכתב בסדר בראשית,

הערות – ילמד ענוים דרכו

ההולכים בעקבות אריסטו טוענים שאריסטו הוכיח הוכחה מופתית את קדמות העולם... אבל על כל הכיתות השתלטו היצרים, אפילו על הפילוסופים. הם רוצים לקבוע שאריסטו הוכיח את הבעיה הזאת הוכחה מופתית... "וביחס לחידוש כתב במו"נ ב, כג: "מי שמעדיף דעה אחת אם בגלל חינוך, אם בגלל תועלת כלשהי – הוא עיוור מראות את האמת". וזה כדברי ריה"ל, שאריסטו נמשך אחר הקדמות כיוון שלא גדל בסביבה בעלת מסורת נבואית.

273 כלומר הודאת הנבואה. וכן כתב במאמר היד: "והם על כל פנים בעלי יתרון, הואיל ואין הם חייבים בקבלת מה שאצלנו (=מסורת הנביאים), ו(אילו) אנו חייבים בקבלת הראיה, והמסרת הרצופה אשר היא פראיה".

וכן כתב הרמב"ם במו"נ ב, טז: "מכיוון שזה ברור לי, ומכיוון ששאלה זאת – אם העולם קדום או מחדש – פתוחה, היא מקובלת עלי מצד הנבואה המבהירה דברים שאין בכוח העיון להגיע אליהם". אברהם ומשה הם צמד הנביאים שחזור הרבה בדבריו בעניין זה, ע"ש בפרק יג: "והיא (הדעה שהעולם מחדש) ללא ספק עיקר מעיקרי תורת משה רבנו עליו השלום והוא שני לעיקר היחוד. אל יעלה בדעתך דבר אחר. ואברהם אבינו עליו השלום החל מפרסם דעה זאת אשר העיון הביאו אליה..."; בסוף פרק כב: "הראנו לך שדעת הקדמות מעוררת יותר ספקות ושהיא מזיקה יותר לגבי מה שראוי להאמין באשר לאלוה. זאת נוסף להיות החידוש דעת אברהם אבינו ונביאנו משה עליהם השלום"; בפרק כג: "מישהו עשוי לעורר בלבך דמיון שווא ביום מן הימים על ידי ספק שיטיל בחידוש העולם ואתה תמהר לתת שירמה אותך. כי דעה זאת טומנת בחובה הריסת הבסיס שעליו עומדת התורה ופגיעה באלוה. לכן התייחס תמיד בחשד אל דעתך בעניין זה, וקיבל את דבריהם של שני הנביאים אשר הם עמוד התווך של תקינות מציאותו של המין האנושי באמונותיו ובהתאגדותיו, ואך תסור מדעת חידוש העולם אלא על סמך הוכחה מופתית וזו אינה מצויה בטבע".

274 מי שמאמין שהעולם משתלשל מהאלוה באופן מוכרח, נזקק להסביר כיצד בעולם יש ריבוי אף שהאלוה אחד. אולם מי שמאמין בחידוש העולם על ידי רצון ה' – אין כל קושי לומר שהוא ברא את כל הנבראים השונים ברצונו. אין זה אומר שאין צד אחדותי בנמצאים, אלא שאין שאלה על מציאות הריבוי.

וכן כתב במאמר היד: "אכל לפי דעת התורה, הנה ה' ברא את העולם כמו שהוא, וחייתיו וצמחיו – מעצבים, ולא הצטרך להקדמת מצועים והרפכת מרפכות. ובהפכה בחדוש – יקל כל קשה ויתאפשר כל נכצר. אם תדמה שזה העולם לא היה ואחר כך היה ברצון ה', בעת שרצה ואיך שרצה, לא תצטער בחקירה איך התהוו הגופות ואיך נקשרו בהם הנפשות".

275 וכן כתב במאמר היד. לדעתי אין הכוונה כאן לסתור את האפשרות שהביא במאמר א, סז, שתהליך היווצרות העולם עד שהגיע האדם לכלל הכרה אלוהית (הוא הנקרא "אדם הראשון" שממנו אנו סופרים) ושה' התגלה אליו, היה אלפי או מיליוני שנים, ובתהליך שהתפתח מדומם לצומח וכו'. כוונתו כאן "בכת אחת" שכל הסדר של העולם, על הדרגותיו השונות, ברוחניים ובגשמיים, נברא בהדרגות אלו כי כך הוא רצה ולא בגלל איזה סדר מוכרח "מהמלאך הראשון למלאך השני ולגלגל הראשון וכו'". ריה"ל בא לסתור את האפשרות למציאת "סדר מוכרח", ולקבוע שהסיבה לסדר היא "כך רצה ה'". כל דבר נוצר כפי שהוא בצביונו בגלל הרצון האלוהי המופיע בכל הנמצאים בשווה. כיצד זה הופיע בפועל? אם זה קרה ברגע אחד או בתהליך של שנים – אין אנו נוגעים בזה. והרי כבר

מסלול 1: יום א לפרשת בשלה
מסלול 2: יום ג לפרשת בא

וְנָתַן בָּהֶם כַּח הַקְּיּוּם וְהַהוֹלָדָה, וּמִחֵיָה אֹתָם לְרַגְעִים בְּכַח הָאֱלֹהִי, כְּמוֹ שְׁאָנוּ אֹמְרִים
(בברכת יוצר): "מִחֲדָשׁ טוֹבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית"²⁷⁶.

כז

אָמַר הַחֶבֶר: הַטְּבַת לְדָבָר מֶלֶךְ פּוֹזֵר!²⁷⁷ אֲכֵן זֶה הִיא הָאֲמַת, וְהָאֲמוּנָה בְּאֲמַת, וְעִזְבֵּית
הַמּוֹתְרִים (=הפּלפּוּלִים הַמִּיּוֹתְרִים).

אָבָל אוֹלֵי הַיָּהָ זֶה (הַנִּכְתָּב בַּסֵּפֶר הַיְצִירָה) הָעֵיּוֹן לְאַבְרָהָם (=שֶׁל אַבְרָהָם) אָבִינוּ בְּעֵת שֶׁעָמַד
עַל אֲמַתַּת הָאֱלֹהוֹת וְהָאֲחָדוֹת, לְפָנָי שֶׁהַתְּגִלָּה אֵלָיו²⁷⁸. וְכֹאֲשֶׁר הַתְּגִלָּה אֵלָיו - עִזַּב אֶת כָּל
הַקְּשִׁיּוֹ²⁷⁹ וְשָׁב לְבַקֵּשׁ אֶת רִצּוֹן ה' מִלְּפָנָיו (=לִהְיוֹת לְרִצּוֹן לִפְנֵי ה'), אַחֲרֵי שֶׁלְּמַדוֹ (ה) אֵיךְ
הוּא הָרִצּוֹן (=מִצּוּוֹת), בְּאִיזָה דְבָר יִשְׁגַּע (=לְדַעַת אֶת הַמִּצּוּוֹת, וְזֶה ע"י הַנְּבוּאָה) וּבְאִיזָה מְקוֹם
(=אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל). וְכִבְּרָ דְרָשׁוּ הַחֲכָמִים (שֶׁבַת קִנּוּ, א) בְּאֲמָרוֹ "וַיִּזְצֵא אוֹתוֹ הַחֲוָצָה" - "אָמַר
לוֹ הַקֶּב"ה: ה) צֵא מֵאֲצִטְגִּינּוֹת שְׁלֶךְ", כְּלוֹמַר: צֵא מִחֲכָמַת הַכּוֹכְבִּים וּמְכָל חֲכָמָה טְבַעִית
מִסְּפָקָת.

הערת - ילמד ענוים דרכו

אמרו חז"ל "את השמים ואת הארץ" - כולל כל הנבראים בכוח, ואף על פי כן הם הופיעו בעולם בפועל כל אחד ביומו. וכן ישראל, אף שהגרעין שלהם נוצר מראש מקדם, הם לא הופיעו בעולם אלא ביציאת מצרים.

276 קושיית המלך מופנית בעיקר לספר יצירה, המיוחס לאברהם אבינו - כיוון שחווה התגלות לשם מה נזקק להוכחות שהביא בספר זה?

277 בתרגום פרוף שורץ הוסיף: "וברוך אלוהים אתה". וכעין זה בתרגום ר"י אבן שמואל: "וכוחך לאלוה".

278 גם הרמב"ם בהל' עבודה זרה פרק א כותב שאברהם השיג את אחדות ה' וחובת העבודה אליו מתוך היקשיו בלבד: "כיון שנגמל איתן זה, התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן, והתחיל לחשוב ביום ובלילה, והיה תמיה: היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג? ומי יסבב אותו? כי אי אפשר שיסבב את עצמו? ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר, אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים, ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם. ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבוננתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד, והוא מנהיג הגלגל, והוא ברא הכל, ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו. וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות, עד שאבד האמת מדעתם. ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות..."

279 אצל ריה"ל ההתגלות הנבואית מביאה את האדם למפגש עם האל שבו כל השאלות והספקות על האלוה נפתרים ברגע (לעיל סעיף ה), והנביא עסוק מעתה רק בשאלה מהו רצון ה' וברצון לדבוק בו. כלומר ההתגלות מוציאה את האדם מהעיסוק השכלי במושכלות ומביאה אותו לעיסוק בדבקות בו על ידי קיום מצוותיו. (עם זאת נראה שאברהם זכה להתגלות (מלבד שהיה בן סגולה) מפני שהשתדל כפי כוחו השכלי לצאת ידי חובת עבודת בוראו. וכיוון שהתאמץ להשיגו בשכל - זכה להתגלות). בניגוד לריה"ל, הרמב"ם רואה בהתגלות הנבואית את ההשלמה להשגת המושכלות, שאותן לא ניתן להשיג בשכל האנושי ללא הנבואה. הדבקות של הנביא לאחר נבואתו היא בהתמדת המחשבה באל על ידי העיסוק בו (מ"ג ג, נא).

וּכְבֹר אֲמַר אֶפְלֹטוֹן²⁸⁰ עַל הַנְּבִיא שֶׁהָיָה בְּזִמְנֵי מְרִינוֹס הַמֶּלֶךְ, שֶׁאֲמַר לְפִילוֹסוֹף שֶׁהָיָה מִתְּפֹתָה לְפִילוֹסוֹפִיָּה, בְּחֻזֹן מְאֹת הָאֵל: "לֹא תִגִּיעַ אֵלַי בְּאֵלֵה הַדְּרָכִים, אֲלֵא בְּמִי שֶׁשְׁמֵתִיו אֶמְצָעִי בִּינִי וּבֵין בְּרוּאִי", רְצוֹנוֹ לומר: הַנְּבִיאִים וְהַחֶק הָאֲמֵתִי.

וְנִכְלַל בְּזֶה הַסֵּפֶר²⁸¹ (מלבד הוכחת אחדות האלוה ע"י חכמות הטבע, משהו) בְּסוּד הַעֲשָׂרָה הָאֲחֻדִים (=הספירה העשרונית), אֲשֶׁר הֵם מְסַכְּמִים בְּמִזְרַח וּבְמַעְרָב²⁸² מְבַלִּי שֶׁיַּעֲזֹרֵר אֲלֵיהֶם (=שיגרום להם ה) טָבַע וְלֹא יִכְרִיעַם שְׁכָל (בטעם שכלי), אֲלֵא לְסוּד אֱלֹהֵי (הנובע מעשר הספירות) - אָמְרוּ (ג,א): "עֲשֹׂר סְפִירוֹת בְּלִימָה, בְּלֵם פִּיךָ מְלַדְּבֵר, בְּלֵם לְבָבְךָ מְלַהֲרֵר, וְאֵם רֵץ לְבָבְךָ שׁוֹב לְמִקּוֹם (שלכך נאמר ביחזקאל א,ד): "רְצוּא וְשׁוֹב". וְעַל דְּבַר זֶה נִכְרְתָה בְּרִית. וּמִדָּתָן עֲשֹׂר שְׁאִין לְהֵן סוֹף, נְעוּץ סוֹפֵן בְּתַחֲלָתָן וְתַחֲלָתָן בְּסוֹפָן כְּשֶׁלְּהַבֵּת קְשׁוּרָה בְּגַחְלָתָהּ. דַּע וְחֹשֶׁב וְצוּר (=וצייר) שֶׁהַיּוֹצֵר אֶחָד וְאִין בְּלַעֲדָיו, וְלִפְנֵי אֶחָד מָה אֲתָה סוֹפֵר".

וְחִתִּימַת הַסֵּפֶר: "וּכְשֶׁהֲבִין אֲבָרְהָם אֲבִינוֹ וְצָר וְחֶקֶק וְצָרָף וְיָצַר וְחֶקֶר וְחֹשֶׁב וְעֲלָתָה בִּידוֹ, נִגְלָה עָלָיו אֲדוֹן הַכֹּל, וְקָרָאוּ "אוֹהֲבֵי", וְכָרַת לוֹ בְּרִית בֵּין עֲשֹׂר אֲצַבְעוֹת יָדָיו, וְהִיא בְּרִית לְשׁוֹן, וּבֵין עֲשֹׂר אֲצַבְעוֹת רִגְלָיו, וְהִיא בְּרִית מִלְּהָ²⁸³, וְקָרָא עָלָיו: "בְּטָרַם אֲצָרָךְ בְּבִטָּן יַדְעֵתִיךָ" (ירמיהו א,ה).

שאלות מנחות:

- מהן שתי הסיבות שמביא ריה"ל לכך שלא ניתן בהיגיון אנושי להשיב כיצד מהאחד יבוא הריבוי?
- מדוע אנשים חשבו שכל דבר שטען אריסטו הוכח בהוכחה מופתית?
- האם קיים יחס דומה בימינו לתזות של מדענים ולמאמרים של אנשי רוח? הבא דוגמאות!
- לדעת ריה"ל, האם לאחר שזכינו להתגלות יש צורך בחקירות שכליות כיצד נברא העולם?

הערות - ילמד עניים דרכו

- 280 הערת מו"ר הגר"י שילת: "הדברים אינם מצויים בכתיב אפלטון, וא"ש כותב שהם דברי פרוקלוס, פילוסוף יווני ניאו-אפלטוני שחי כשמונה מאות שנה אחרי אפלטון".
- 281 נראה שכוונתו שעניין זה שאינו נלמד מחכמת הטבע, הוא סוד אלוהי שקיבל אברהם בנבואה, והוא נכלל בספר למרות היותו ספר הבנוי על הוכחות שכליות.
- 282 במאמר א, גט מובא עניין זה להוכיח שיש מקור אחד למין האנושי. אולם מדוע מקור זה, אדם הראשון, בחר דווקא במספר עשר? על כך משיב כאן: הסוד האלוהי.
- 283 בהקשר שלנו נראה ש"ברית הלשון" - הנבואה, ו"ברית המילה" - גילוי רצונו (=המצווה הראשונה) כדי שיוכל לעבוד אותו באהבה ובריאה ובמסירות נפש. ומסיים בעניין "בטרם אצרך בכטן ידעתך" - שלא הלימוד בלבד הביא לאברהם את ההתגלות, אלא הסגולה שהיתה בו מאדם הראשון. הלימוד והתשוקה לדעת את האמת הוציאו את הסגולה אל הפועל.

- ✦ האם ריה"ל רואה בספר יצירה ספר שיש צורך לעסוק בו וללמוד אותו?
- ✦ מדוע ספר יצירה נשאר בישראל והועבר במסורת אף שאין מקורו נבואי? האם בכך שהוא נשאר בישראל גם לאחר הופעת הנבואה ניתן לומר שיש מה ללמוד בו גם לפי ריה"ל? האם ניתן לומר שאף שאין ההוכחות שלו ליסודות האמונה מוחלטות, היסודות הנמצאים בו אמיתיים וחשובים להילמד?